

HULP AAN MIJN RONDE TAFEL

De Brain Stimulating Method - BSMdeJong[®]

voor leerkrachten en bezorgde ouders
die meer willen weten over
een nieuw ontwikkelde behandeling
van problemen zoals:

PDDNOS
DYSCALCULIE
DYSLEXIE
ADHD
enz. enz.

J.J.E. de Jong - Koutstaal

© Uitgeverij U2pi BV (www.jouwboek.nl), Voorburg
1e druk december 2010
1e versie eBook februari 2012

Titel: Hulp aan mijn ronde tafel
Auteur: J.J.E. de Jong - Koutstaal
Druk: U2pi BV

ISBN: 978-90-8759-257-8
NUR: 870

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

HULP AAN MIJN RONDE TAFEL

GESCHREVEN VOOR LEERKRACHTEN EN
BEZORGDE OUDERS DIE MEER WILLEN WETEN
OVER EEN NIEUW ONTWIKKELDE BEHANDELING
VAN PROBLEMEN ZOALS:

PDDNOS
DYSCALCULIE
DYSLEXIE
ADHD
enzovoorts, enzovoorts

Door J.J.E. de Jong – Koutstaal, BSM-deJong® therapeut

Motto: *Eine Entdeckung beruht darauf, zu sehen was jeder
gesehen hat, und zu denken was keiner gedacht hat.*

Albert Szent – Gyorgyi (biochemicus, 1962)

Inhoud

Inleiding	11
Hoofdstuk 1. Wat voorafging. BSM: hoe ik aan die naam kwam.	13
Hoofdstuk 2 Hoe het begon. Lily en Lex.	19
Hoofdstuk 3 Dyscalculie. Thijs.	29
Hoofdstuk 4 'Rijping, wat wordt daarmee bedoeld? Rick.	34
Hoofdstuk 5 Dyslexie? Daar hoorde je vroeger nooit van. Charlie.	41
Hoofdstuk 6 Erfelijke eigenschappen en een leerprobleem. Hoogbegaafde Michel.	50
Hoofdstuk 7 Liefde is nodig en veiligheid ook. Henkie.	58
Hoofdstuk 8 De Geboorte, het moeilijkste moment in ons leven op één na. Iefke.	65
Hoofdstuk 9 Dat belangrijke eerste jaar. Adoptiefkind uit derde wereldland. Paola.	71
Hoofdstuk 10 Een moeilijk contact met de buitenwereld. Jasper.	79
Hoofdstuk 11 Een veranderde buitenwereld. De invloed van verhuizen. Jaapje.	85

Hoofdstuk 12	
Hoera een tweeling! Problemen met nummer twee? Nick.	91
Hoofdstuk 13	
Grote angsten. Zijn die echt te overwinnen? Ole.	97
Hoofdstuk 14	
Een “hot item” ADHD. Kan bewegen daar iets aan verhelpen. Pierre.	103
Hoofdstuk 15	
Linker- of rechterkanter. Waar zit het stuur? Els.	110
Hoofdstuk 16	
Enkele feiten uit de schoolpraktijk van nu.	117
Hoofdstuk 17	
Een levend mens is een electro-chemisch apparaat.	122
Hoofdstuk 18	
Het opwekken van stimuli.	127
Hoofdstuk 19	
De actiepotentialen.	132
Hoofdstuk 20	
De doelcellen waar de boodschap aan moet komen.	136
Hoofdstuk 21	
De neurotransmitters.	142
Hoofdstuk 22	
Enkele processen die de ontwikkeling kunnen verstoren.	153
Hoofdstuk 23	
De therapie.	159
Geraadpleegde literatuur	165
Nawoord	171

Hulp Aan Mijn Ronde Tafel

Deel I

Hoe bewegen helpt om leer-, gedrags- en
ontwikkelingsproblemen op te lossen
De Brain Stimulating Method – de Jong®

door mevr. J.J.E. de Jong-Koutstaal

Inleiding

Als niet die twee kinderen op mijn pad gekomen waren, had ik wellicht nooit de diepe betekenis doorvoeld van Albert Szent - Gyorgyi's uitspraak: "Een ontdekking berust hierop, te zien wat ieder ander ook gezien heeft en dan te denken wat nog niemand gedacht heeft".

In het jaar 1977 ben ik gestart met het begeleiden van twee kinderen met leerproblemen. De begeleiding kwam neer op één maal per week een half uur bijles geven en direct daarna een halfuur bewegingen maken, samen met de cliëntjes. Een door mij voorgeschreven lijstje bewegingen moest door de kinderen thuis dagelijks worden afgewerkt. Van mijn kant was dit een zuiver intuïtief gebeuren. Maar deze aanpak bleek vanaf het eerste begin een doorslaand succes. Het werkte zo goed dat ik een studie ondernam om te gaan begrijpen wat ik deed: Hoe komt het dat bewegen inderdaad de hersenhuishouding veranderen kan? Ook vroeg ik me af of bepaalde bewegingen die verandering ook negatief kunnen beïnvloeden? Ik moest om antwoorden te vinden eerst de anatomie en de physiologie van het menselijk lichaam grondig bestuderen. Ik moest eerst gaan begrijpen hoe het brein van een kind normalerwijze tot ontwikkeling komt. Vervolgens moest ik zien te achterhalen waardoor er iets zo fout gaat, dat er een bepaald ontwikkelings-, leer- en/of gedragsprobleem kan ontstaan. Mijn gedachte was: "Alleen als ik kan ontdekken wáár het in een kinderlichaam niet goed gaat, kan ik proberen daar *gericht* iets aan te doen".

Al studierend kwam ik inderdaad op gedachten die kennelijk nog niet eerder gedacht waren. Een paar voorbeelden van wat ik opdacht: het *aantal* persweeën tijdens de uitdrijving zou wel eens mede bepalend kunnen zijn voor de mogelijkheden van het pasgeboren kind om een krachtig metabolisme (=chemische activiteiten in de lichaamscellen) te gaan ontwikkelen. Een volgende gedachte was, dat zònder een krachtig metabolisme een kind nooit in staat zou zijn, de vele neurotransmitterstoffen (= hersenboodschapperstoffen) in die hoeveelheden aan te maken, die nodig zijn voor een goed leervermogen.

Het was voor mij ook een heel belangrijk moment toen ik gaandeweg

ontdekte, dat het stimuleren van de motoriek *alleen onder bepaalde voor-waarden* bij kan dragen tot de ontwikkeling van het brein. Niet elke motorische oefening bleek effectief. De eerste bevestiging dat ik op de goede weg zou zijn vond ik in het boek “Zenuwweefsel: groei en herstel” (1984) door Beverly Bishop. Zij schrijft: De literatuur suggereert dat chronische neurologische veranderingen als reactie optreden bij het verrijken van sensorische input, bijvoorbeeld door druk-, aanrakings- en vibratiegevoelige receptoren, door het vestibulaire apparaat en door het visuele en auditieve systeem”.

Het verworven inzicht in deze materie maakte, dat er voor mij ruimte kwam voor een grondige opleiding. Door les te gaan geven in de door mij ontwikkelde ideeën zouden er meer therapeuten mee kunnen gaan werken, zo dacht ik. Dat gebeurde en inderdaad, ook zij doen dezelfde verrassende ervaring op: met een heel gericht, heel persoonlijk en regelmatig uitgevoerd bewegingsprogramma kunnen geweldige resultaten bereikt worden. Ook in België, in Duitsland en Frankrijk, zelfs in Canada en de Verenigde Staten zijn nu therapeuten aan het begeleiden met BSM deJong®.

Jarenlang heb ik zo kinderen in behandeling mogen nemen, zittend aan mijn grote ronde tafel in Dreischor. Na ruim dertig jaar is voor mij de tijd gekomen om in een goed leesbaar boek enige uitleg te geven over het werk dat de naam Brain Stimulating Method de Jong® meekreeg en welke problemen wij ermee kunnen behandelen..

Hoofdstuk 1

Wat voorafging. BSM: hoe ik aan die naam kwam.

Ik ben opgegroeid in een gezin waar een rijk taalaanbod was. Onze moeder las ons graag en veel voor uit een verscheidenheid aan boeken. Dat betekende dat we Daantje van Leonard Roggeveen al heel jong leerden kennen, maar later ook Jip en Janneke en gedeeltes uit de Institutie van Calvin in de vertaling van H. H. Kuiper! Onze vader las niet alleen franse, duitse en engelse boeken, maar ook spaanse en hij trainde zich in het russisch door zich door een russische bijbel heen te worstelen. Hij vertelde ook over wat hij gelezen had. Zo wist ik bij voorbeeld al heel jong van het bestaan van Victor Hugo en het boek Notre Dame de Paris.

Mijn hele bewuste leven lang heb ik voor de klas willen staan. Al toen ik vier jaar oud was en leerlingetje van het nutskleuterschooltje in mijn dorp, “het kippeschooltje” heette het daar, leek het me geweldig, daar voorin het klasje te mogen staan en kinderen alle mogelijke kennis bij te brengen. Ik vertelde mijn moeder dan ook al gauw dat ik kleuterjuf wilde worden. Moeder was er niet blij mee. “Vuile neuzen snuiten en billen afvegen, wil je dat?” zei ze, want Moeder had een enorme hekel aan vieze luchtjes en aan vieze handen. Ik eigenlijk ook. Nee, eigenlijk trok dat aspect me niet zo aan, maar het vak zelf bleef trekken. Niet dat onze juf zo’n inspirerende persoonlijkheid was. Juffrouw Roodnat heette ze. Het was een grijs muisachtig gerimpeld vrouwtje dat gedwongen was tot op betrekkelijk hoge leeftijd met zeer jonge kinderen te werken. Waarom? Omdat zij geen pensioen uitbetaald kon krijgen zolang haar voorgangster nog leefde! En die voorgangster is heel, heel oud geworden. Nee, ik geloof niet dat mijn kleuterjuf zelf iets heeft bijgedragen tot de sterke roeping die ik toen al voelde. Ik denk dat het door moeder kwam. Ze had helemaal geen onderwijskundige achtergrond maar ze vond het geweldig ons, mij, mijn broers en zusje de beginselen van het lezen en rekenen bij te brengen lang voor onze intrede in de lagere school. Ze leerde ons lezen met behulp van de etiketten op de jam- en stroopbussen en op de pindakaaspotten die op de eetkamertafel stonden. Ik herinner me nog heel goed hoe gefascineerd ik was door het woord “jam” en hoe moeder ons onthulde dat je weliswaar “j a m” zag, maar “sjem” moest zeggen. En

zo kwam het dat ik al op vierjarige leeftijd boekjes lag te lezen, languit op de grond, onder de tafel. Ik verveelde me nooit! Mijn eerste boekje heette “Anneke en de sik” van W. G. van der Hulst. Moeder leerde ons ook rekenen uit het hoofd. Dat deed ze zingend! “Negen en acht is zeventien” zong ze, en “acht en negen is zeventien”. Ik hoor het nòg. Trouwens, ook vader droeg veel bij aan onze kennis. Maar zijn bijdrage daaraan was meer dat wat we nu wereldoriëntatie noemen. Zoals hij vertelde over de wonderen van de Hermitage in Leningrad! Dat kòn je gewoon nooit meer vergeten en vooral mijn zus Nelleke heeft zich door die verhalen laten inspireren tot het maken van reizen naar alle oorden ter wereld waar vader ooit zo boeiend over verteld had.

Omdat mijn broers en zusje en ook ikzelf heel veel ziek waren, had vader een soort schoolbankje laten maken dat op ons bed kon staan. Hij zorgde ervoor dat we taal- en rekenboekjes hadden, zodat we in onze zieke dagen niet teveel achter kwamen op het schoolprogramma. Zodra de hoge koortsen geweken waren zaten we heel gezellig in bed te werken.

Het mag duidelijk zijn dat de leerkracht van, toen nog klas één, helemaal niet blij was met de interventie van onze moeder. Op elke vraag van ons juffie Wouda aan de klas gaf ik steeds als eerste antwoord, volslagen onbewust van het feit, dat dit haar en mijn klasgenoten geweldig geërgerd en gefrustreerd moet hebben. Na een enkele week in die klas doorgebracht te hebben, werd ik dan ook alras overgeplaatst naar de tweede klas. Dit op dringend verzoek van juf en schoolhoofd. Het was de tweede week van april van het jaar 1940. Ik was zes jaar, een mager zwak poppetje dat toch wel goed kon leren. Een maand later brak de tweede wereldoorlog uit.

Welke school ik ook bezocht, mijn verlangen om voor de klas te staan bleef. Toch kwam het er nooit van door ziekte en andere narigheid. Toen ik drientwintig jaar oud was trouwde ik.

We kregen een gezin. Eerst een zoon, toen een dochter. Daarna weer een zoon en nog een zoon en als hekkesluitster alsnog een dochter. Tussen de twee laatste kinderen in ben ik heel ziek geweest. In 1966 raakte ik enkele dagen in een coma tengevolge van een zwangerschapsvergiftiging die gepaard ging met zware stuipen. Daarna had ik ernstige kijk- en

geheugenproblemen die nog jaren zouden duren. Ook hield ik er een nog zwakkere gezondheid aan over.

Enkele van onze kinderen hadden ernstige leerproblemen. Vooral het leren lezen bleek bijna onmogelijk. Rekenen, spelling van de nederlandse taal en handschrift van de kinderen waren ook heel zwak. Toen kwam mijn liefde voor lesgeven goed van pas. Uren lang heb ik met hen geoefend. Gelukkig werden de schoolkinderen in die dagen nog niet voortdurend getest en getoetst want dan zouden onze kinderen niet veel verder gekomen zijn dan het speciale basisonderwijs. Toch vond ik hen niet dom, integendeel. Onze oudste zoon had al heel jong een heel brede algemene kennis en onze dochter bleek buitengewoon creatief, zowel verbaal als met het penseel. Helaas voor beiden bleef het schoolgaan een kwelling. Toen de oudste 17 jaar oud was en ondertussen op een middelbaar technische school was begonnen, kwam de klap. Er lukte niets meer, hij wilde niets meer, hij zat thuis stilletjes te lijden. Juist in die tijd, het was oktober 1976, las ik in de krant dat mevrouw dr. C. G. Kuipers, ontwikkelings-psychologe in den Haag, zojuist in Leiden gepromoveerd was. Haar proefschrift heette: Dyslexie bij begaafden. Het onderzoek ging over het volgende: Na psychologisch onderzoek op Delftse studenten die met hun studie in ernstige moeilijkheden waren geraakt, vond ze bij 97% van hen een bepaalde uitval. Ze concludeerde daaruit dat er door die specifieke uitval sprake was van dyslexie. Zou er sprake zijn geweest van een verminderde begaafdheid, dan zouden deze jongelui nooit door het voorbereidend universitair onderwijs heengekomen zijn, toen nog op HBS of Gymnasium. Dat zou eenvoudig niet gelukt zijn. *Zo ontcrachtte ze de toen nog heersende gedachte dat lees- en taalproblemen altijd veroorzaakt zouden worden door een verminderde intelligentie.*

Bij het lezen van het verslag van haar promotieonderzoek in NRC Handelsblad herkende ik onmiddellijk de problemen van onze eigen kinderen en dat deed me besluiten, haar hulp in te roepen voor onze zoon. Via de redactie van die krant vond ik haar adres en telefoonnummer. Ik belde haar op. Het was november 1976.

Gelukkig wilde Mevrouw Kuipers hem testen. De uitslag loog er niet om. Met een hoog IQ en een ernstige vorm van dyslexie was het leven en ook het schoolgaan voor dit kind, een puber, heel frustrerend geworden. Dat

was aan zijn onmogelijke gedrag ondertussen heel goed te merken. Je gaat je als ouder dan afvragen: "Ik doe iets verkeerd, maar wàt?" "Waar komt dit gedrag vandaan" en ook: "Hoe kan het eigenlijk dat een kind met zo'n goed verstand zoveel leerproblemen heeft?" Een antwoord op die vragen kregen we van Mevrouw Kuipers niet, maar deze vragen bleven mij bezig houden. Steeds maar weer dacht ik: *"Hoe komt het dat een slim kind niet, of alleen met veel moeite kan leren lezen, hoe komt het dat zelfs eenvoudig rekenen problemen geeft; zo moeilijk is dat toch niet? Wat is de oorzaak?"* We kregen van haar wel een advies, dit advies: Het zou nodig zijn dat we hem wekelijks enkele uren zouden laten helpen door mensen van het psychologische bureau van Dr. Kuipers. Hoewel dit een niet geringe belasting betekende voor ons maandbudget in die tijd zijn we op deze raad ingegaan.

Ruim een half jaar lang zijn we elke zaterdag voor tweeënehalf uur bijles naar den Haag gereden, een uur heen en een uur terug. Ons kind kreeg daar engelse en duitse lessen en moest onduidelijke baloefeningen doen. In de tussentijd ging ik een beetje winkelen of ergens een kopje koffie drinken. Veel wilde hij op de terugweg nooit kwijt over wat hij had gedaan bij mevrouw Kuipers, maar hij knapte wel op en werkelijk, ons kind ging na ongeveer zes weken weer terug naar school. Toen aan het eind van dat schooljaar maar elf van zijn tweeëntwintig klasgenoten bevorderd werden naar klas twee, was onze zoon een van die elf.

We waren hier heel blij mee.

Op een zeker moment toen ik hem weer afhaalde, vroeg mevrouw Kuipers mij of het mogelijk zou zijn dat ze de paasdagen van 1977 in ons gezin mocht doorbrengen. Haar vraag verbaasde mij. Wat zocht zo'n 64jarige geleerde mevrouw in ons drukke gezin? Dat werd me duidelijk.

Op tweede Paasdag vroeg ze om een onderhoud met mij alleen. Toen kwam de aap uit de mouw. Door de publiciteit rondom haar promotie had ze heel veel aanvragen om hulp gekregen, zo vertelde ze. Dit betekende lange gesprekken met ouders, het testen van het betrokken kind, het uitwerken van de testen plus het organiseren van derden voor de wekelijkse bijlessen daarna. Die belasting werd haar wat te veel. Ze had namelijk als psychologe een volle baan bij het Ministerie van Landbouw. Het testgebeuren wilde ze zelf blijven doen, maar ze zocht goede mensen, zei ze, die de door haar geteste kinderen wilden begeleiden met bijles en met motorische oefeningen. Ze had daarbij ook aan mij gedacht.

Mijn antwoord was duidelijk: het lesgeven trok me (zoals altijd al) geweldig aan, maar de motoriek leek me een duistere zaak. Mevrouw Kuipers stelde me op haar manier gerust. Het zou “alleen maar” de symmetrische en de fijne motoriek betreffen en, zo adviseerde ze: “Ga zelf maar wat verzinnen.” Ik zei haar dat ik sinds mijn coma in 1966 niet meer kon studeren door kijk- en geheugenproblemen. Maar ze sprak me moed in door te zeggen:”U hebt het met uw eigen kinderen ook zo goed gedaan, U kunt dat best wel. Ik stuur U alvast twee kinderen.” Het zou bij die twee kinderen blijven. Maar mij heeft dit gebeuren er tenslotte toe aangezet om te gaan studeren.

Want na verloop van enige tijd veranderde er bij mij iets. Mijn slechte geheugen verbeterde, de visuele waarneming verbeterde, en dat na elf jaar getob! Dit kon maar één ding betekenen: het kwam doordat ik altijd de bewegingsoefeningen meedeed. Er groeide in mij toen een vaste wil om zoveel te gaan weten van ons lichamelijk functioneren, dat ik daardoor zou kunnen gaan begrijpen waar en *waarom* er bij een kind *een bepaald leerprobleem ontstaat*. Misschien, zo hoopte ik, zou ik dan ook gaan vatten, *waarom het dagelijks uitvoeren van een therapeutisch beweegpatroon door mijn cliëntjes regulerend bleek te werken*. Want dat deed het, soms al heel snel! Ik wilde zoveel inzicht krijgen dat ik zou begrijpen waarom sommige bewegingen nièt zouden helpen of misschien zelfs wel tegenwerken. Een heel belangrijke vraag van mij had betrekking op het feit dat de verschillende oefeningen soms zo’n tegenstrijdig effect hadden, bij het éne kind goed, bij het andere kind fout. Dat werd dus studeren. De eerste aanzet daartoe was het volgen van een cursus in den Haag geweest: Remedial Teaching voor dyslectische kinderen, gegeven door drs Ingrid van Haaren. Op de laatste cursusdag sprak daar een neuroloog in opleiding over de vorm en functie van de hersencel. Dat maakte mijn nieuwsgierigheid pas goed wakker. Gelukkig had ik op de tafel van mevrouw Kuipers ooit een interessant boek zien liggen: “The Brain”. Nadat ik mijn diploma Remedial Teaching had behaald heb ik snel dat boek aangeschaft. Mij bleek toen dat deze verzamelbundel in de Verenigde Staten verplichte literatuur was voor elke psychologiestudent. Zo begon meer dan dertig jaar geleden een adembenemend avontuur.

En op een mooie julidag ergens in de tachtiger jaren ontmoetten wij tijdens een vakantie in Frankrijk een jongeman die zich zeer geïnteresseerd toonde

in mijn werk. Het was deze man die mij de raad gaf een naam te geven aan de vorm van remedial teaching die ik toepaste. Ook raadde hij mij aan deze naam vast te leggen bij een of ander officieel instituut. Bovendien adviseerde hij mij, vooral een engelse naam te bedenken want, zo zei hij, je zult zien dat er internationaal met dit originele idee gewerkt gaat worden. Dit laatste is waar gebleken. Er wordt nu ook in België, Canada, Duitsland en Frankrijk met de BSM-deJong® therapie gewerkt.

Na lang piekeren en puzzelen besloot ik het volgende: hoewel ik mijn succes niet met EEG onderzoeken of iets dergelijks kon aantonen – toen nog niet, nu wél – was het mij duidelijk geworden, dat de hersenactiviteit van mijn cliëntjes verbeterde. Ze gingen beter lezen en rekenen. En dat niet alleen: ook problematisch gedrag veranderde al oefenend opzienbarend, soms al na zeer korte tijd. Zo kwam ik op de naam Brain Stimulating Method. En omdat er, na gebleken succes, meer mensen gebruik zouden willen maken van dit “merk” voegde ik er mijn naam - de Jong – aan toe. Ten overvloede heb ik deze naam laten registreren bij het Benelux Merken Register in den Haag. Als ik nu, anno 2010, een naam voor de therapie zou moeten verzinnen, zou ik denkkelijk de term CSM willen invoeren, Cell Stimulating Method. Want, zo bleek me later, je kunt aan hersenen weinig verbeteren, als je niet ook en vooral de zuurstofvoorziening, de spijsvertering en het metabolisme op een hoger peil kunt brengen. Er waren nog jaren van studie nodig om tot het inzicht te geraken dat juist deze verbeteringen inderdaad optreden bij gericht oefenen. Zo ver was ik nog lang niet.

Hoofdstuk 2

Hoe het begon. Lily en Lex.

Mei 1977. Mijn eerste cliëntjes meldden zich. Het ene was een meisje van zeven jaar. Ze doubleerde groep 3, toen nog de eerste klas. Van het onderwijs in het eerste jaar had ze weinig opgestoken en bij het opnieuw aanleren van “moeilijke” letters zoals de “b”, de “d” en de “p” wilde het nog steeds niet lukken. Ze onthield gewoon niet wat er aangeboden werd.

Een ander probleem was, dat ze betrekkelijk eenvoudige woordjes hardnekkig bleef schrijven zoals ze hen hoorde. Een voorbeeld: “zelun” voor “zullen”. Ze wist al hoe “ze” geschreven moest worden en ze schreef “len” zoals ze het hoorde, namelijk “lun”.

Mijn tweede cliëntje, beter gezegd cliënt, was een jongeman van 14 jaar die in de tweede klas HAVO grote problemen had met Duits en wiskunde. Ook hij was bezig het jaar over te doen, maar hij scoorde opnieuw te laag.

Met beide kinderen was al het nodige afgetobd, er was allerlei aan hulpverlening gedaan, maar zonder resultaat. Hun ouders hadden hun problemen, of beter die van hun kind, net als ikzelf, herkend, in het krantenartikel over de promotie van Dr. Kuipers. Ook zij hadden hun kinderen vervolgens door haar laten testen. De uitslagen van die testen heb ik nooit gezien, maar ik mocht rustig aannemen dat er sporen van dyslexie gevonden zijn. Met de intelligentie zou, volgens de testuitslag, in elk geval niets mis zijn! Tussen haakjes: het was me tot op dat moment totaal onbekend wat dyslexie eigenlijk was. Van een manier om het probleem effectief aan te pakken had ik nog nooit vernomen.

Dr. Kuipers raadde de ouders aan met mij contact op te nemen. Tegen mij zei ze, dat er van me verwacht werd dat ik een halfuur per week bijles zou geven in de vakken die niet goed liepen en dat ik daarna een halfuur motorische oefeningen met de kinderen zou moeten doen. De eerste opdracht begreep ik, de laatste niet. Dit verzoek bracht mij danig in de problemen. Zoals ik al eerder heb verteld was het begrip motoriek oefenen voor mij een toen duistere zaak. Bij alles wat ik wél goed kon, had ik toch ook

een zwak punt in mijn schoolprestaties: ik was heel zwak in gymnastiek.

Het verzoek om motoriek te oefenen bracht me er daarom bijna toe om niet met de kinderen aan de gang te gaan, maar Mevrouw Kuipers verzekerde mij dat alles niet zo'n vaart zou lopen. Het zou volgens haar vooral om de "*symmetrische motoriek*" gaan, alsof dat de zaken makkelijker maakte! En ja ook de "*fijne motoriek*" moest geoefend worden. "Symmetrisch" snapte ik nog ongeveer, maar "fijn", dat bleef voorlopig nog een diep geheim voor mij.

Ik weet niet hoe Mevrouw Kuipers mij heeft aangeprezen als deskundige hulpverlener, maar het was duidelijk dat de ouders veel vertrouwen in mij hadden gekregen. En inderdaad, elke week kwamen zij met hun kind trouw een uur lang bij mij. Ik gaf dan braaf het halve uur bijles en begon daarna aan het echte werk: de bewegingsoefeningen. Ik moest ze natuurlijk wel eerst, op één na, zelf bedenken. De beweging die me alvast werd aanbevolen door mijn opdrachtgeefster betrof het inkleuren met kleurkrijt van een figuurtje. Eerst moest ik een sjabloontje maken. Uit een briefkaart moest ik een figuurtje knippen, een vierkantje, een cirkeltje, een driehoekje enzovoorts. Dit sjabloontje werd op een schriftje gelegd waarna het kind het figuurtje moest inkleuren met kleurkrijt. Na het inkleuren moest het kaartje weggenomen worden en daarna moest het kind het krijt met de vingers uitvegen! Het doel zou zijn, volgens Dr. Kuipers, dat het kind hierdoor krachtiger vingerspieren zou ontwikkelen. De verwachting was dat het een beter handschrift zou krijgen.

Ik vond het geheel maar een vies karweitje, al vond mijn eerste cliëntje dat niet. Al snel bedacht ik daarom variaties op het thema vingers wrijven. *Hoe raar het ook moge klinken, juist deze verbeterde oefening bleek later zeer grote gevolgen te hebben.* Mijn vermoeden, dat juist die vingerbewegingen veel kunnen bijdragen tot een betere doorbloeding van bepaalde hersengedeelten werd pas in 1988 bevestigd. In een uitgave van het blad Science et Vie (nr.162 van maart 1988) staan namelijk kleurenfoto's afgedrukt van veranderende doorbloedingspatronen in de hersenen van de linker hersenhelft in antwoord op bewegingen van de rechterhand. Later begreep ik dat - met en tot een verbeterde doorbloeding - een bepaalde beweging onder bepaalde voorwaarden kan bijdragen tot een verhoogde

hersenenactiviteit. Ik las toen dat méér “prikkels” (electrische signalen) kunnen leiden tot “sprouting” (uitgroei) van cellen, maar bij nog meer prikkels tot het stòppen van die groei en bij al te veel prikkels zelfs tot afsterven van de groei van de dendriten die de ontvangstplaats van die prikkels zijn.

Om te verzinnen wat ik verder aan symmetrische oefeningen zou laten doen ben ik op mijn rug op mijn bed gaan liggen. Zo liggend heb ik uitgeprobeerd welke bewegingen ik de armen en benen, zowel links als rechts, zou kunnen laten maken. Verder heb ik, zittend aan tafel, bewegingen bedacht met de armen, de polsen, de handen en de vingers. Ook dacht ik dat hinkelen en het maken van kikkersprongen wel nuttig kon zijn.

Zoals gezegd werd vooraf aan de bewegingsoefeningen het eerste half uurtje besteed aan het gesignaleerde leerprobleem. Ik liet het kleine meisje Lily in het begin vooral letters en cijfers inkleuren. En ik liet haar vertellen over wat ze moeilijk vond in school. Het was een geestig kind. Ze vond het heerlijk om in haar neus te peuteren en vervolgens haar vingers af te likken. Ik griezelde ervan en zei dat ze dat maar moest laten. “Het is zo lekker”, zei ze, “heb je het al eens geproefd?” Veel later heb ik bedacht dat ze wel eens een zouttekort gehad kon hebben en dat ze zelf een oplossing gevonden had in het zoute snot (vergeef mij).

De jongeman moest geholpen worden met de ene week Duits, de andere week wiskunde. Duits wordt een gemakkelijke taal als je op tijd de juiste laadjes weet open te trekken en daarom heb ik een heilig geloof in het uit het hoofd leren van “rijtjes”. “Durch, fuer, ohne, um, bis, gegen, entlang” is zo’n rijtje. “Das Aas, das Ambt, das Bad, das Band” enz. enz. en ook nog andere. Die rijtjes hebben we samen braaf geoefend. En met goed resultaat mag ik wel zeggen.

Met wiskunde was het een andere zaak. Ik moest het leerboek van het eerste jaar met Lex doornemen. Hij had die leerstof altijd wel goed begrepen, maar nooit echt goed bestudeerd, met als gevolg dat hij alles al lang weer vergeten was. De vervolgleerstof sloot dan ook niet aan bij de al verworven kennis. Maar ook dat knapte op.

Van veel groter betekenis was het volgende. Mij was niet verteld dat de

jongen, Lex dus, ook grote emotionele problemen had en dat hij buitengewoon angstig was voor nieuwe situaties. Zo had hij de gewoonte om in een voor hem vreemde omgeving zijn jasje niet uit te trekken. Mij was dat nog niet zo opgevallen. Hij wilde het jack aanhouden? Mij best. Hij hield het dus aan.

Maar toen zijn vader hem na de derde bijles/oefensessie kwam ophalen gebeurde er iets vreemds. Ik liet hem binnen, zoals mijn gewoonte was wanneer ouders een kind ophaalden. We praatten dan wat na en ik gaf dan oefeningen mee naar huis, zodat die elke dag gedaan konden worden. Op die bewuste avond, toen de vader in de gang stond, trok de man wit weg. Hij leunde tegen de muur om weer wat te bekomen. Ik schrok uiteraard en vroeg: "Wat is er met u aan de hand?" waarop de vader zei: "Lex heeft zijn jack uitgetrokken!" Het was me eerlijk gezegd helemaal niet opgevallen, maar de vader wel en hij was geschokt en blij. Pas toen hoorde ik van hem over de enorme scheidingsangst van mijn veertienjarige leerling! Als ik die kennis van tevoren gehad had, zou ik de begeleiding van Lex waarschijnlijk niet op me genomen hebben. Ik zou het niet gedurfd hebben als ik het hele verhaal gekend had. Ik ging me uiteraard wel afvragen welke woorden of welke oefeningen deze zeer grote gedragsverandering binnen vier weken bewerkstelligd hadden. Het duurde nog wel enkele jaren voor ik daar een duidelijk antwoord op gevonden had. Omdat het steeds beter met Lex ging veranderde ik maar niets aan het oefenschema.

Wel probeerde ik een oplossing te vinden voor mijn eigen vingervrij probleem. Mijn hele leven had ik al een enorme hekel gehad aan kleverige, vuile handen. Die afkeer van vieze vingers had tot gevolg, dat ik van het vieze gedoe met het krijt afwilde. Een figuurtje inkleuren met kleurkrijt oké, maar met elke vinger het krijt weer uitvegen, dat ging me te ver. De bedoeling was dat het kind een betere beheersing zou krijgen over de spieren van zijn schrijfhand? Ik bedacht me dat je daar niet direct het viesmaken van die vingers voor nodig had en dat je net zo goed de vingers heen en weer zou kunnen bewegen over een glad, schoon tafelblad. De proef die we daarmee deden verliep niet zo lekker. De vingers gingen meestal maar stroef over het hout heen en weer. Nee, dat was het niet. Toen hebben Lily, Lex en ik het geprobeerd met wrijven over een baddoek op de tafel. Helaas, de baddoek ging teveel mee met de vingerbeweging. Ook afgekeurd dus.

In die dagen kreeg ik nieuwe vloerbedekking in mijn kantoor. *En na al het geëxperimenteer kwam ik uit op wrijven over de rugzijde van een restje tapijt als ondergrond.* Die beweging lukte aardig goed, al vonden sommige kinderen dat het pijn deed aan de binnenkant van hun vingertoppen door de ruwheid van de jute. Maar gelukkig, de vingertoppen bleven voortaan schoon. Aangezien ik altijd meedeed met het oefenen bleven mijn vingers ook schoon!

Tot mijn eigen blijde verwondering bleek mijn kleinste leerlingetje, Lily, al na vrij korte tijd alsnog te gaan lezen. Ook het cijferen kwam goed op gang. Uiteraard was de vreugde van de ouders groot. Maar ook Lex ging beter presteren. De cijfers voor Duits en Wiskunde gingen omhoog. Wat nog veel belangrijker was, *hij werd emotioneel sterker.* De opgeluchte ouders vertelden links en rechts over de succesvolle behandeling van hun zorgkind. Dat leverde mij van tijd tot tijd een nieuw cliëntje op. En na verloop van een jaar zat ik zodoende elke avond wel een uurtje met een kind te “werken”. Soms vroeg ik de ouders hun kind eerst te laten testen in den Haag, maar omdat dit een betrekkelijk kostbare geschiedenis was en ik uit die hoek geen enkele ondersteuning kreeg, dacht ik: “Ik moet dit zelf verder ontwikkelen”.

Toen gebeurde er iets buitengewoon opmerkelijks. Mijn eigen weerstand tegen ziektes bleek opeens enorm te verbeteren. Ik werd eigenlijk best een sterke vrouw! En dat niet alleen, ook verdwenen mijn kijk- en geheugenproblemen gaandeweg als sneeuw voor de zon. Ik voelde me als herboren. Na 12 jaar tobben bleef dat niet onopgemerkt! Een verklaring voor deze opzienbarende veranderingen was niet te verkrijgen. Zelf weet ik een en ander aan mijn eigen dagelijkse oefeningen, maar daar kon ik niemand in mee krijgen. “Ik zou me alles maar verbeelden! En dat gedoe met die vingers kon, volgens de mensen waar ik mee sprak, al helemaal niets wezen.” Toch bleef het mij bezighouden.

Dit gebeuren, mijn eigen wonderbaarlijke “genezing”, was zo’n openbaring, dat ik toch wilde snappen waarom en hoe eventueel al dat bewegen zulke grote gevolgen kon hebben. En bovendien, heel belangrijk was, ik kon daardoor weer gaan studeren. De door mij zo verfoeide “menskunde” van de Mulo kreeg zodoende steeds meer mijn belangstelling. Maar waar

te beginnen? Welke studierichting zou me helpen aan kennis over het bewegen van de mens en over de invloed daarvan op gezondheid en leren? Het was nog niet zo eenvoudig de goede weg te vinden. Dat werd zoeken.

Een van onze zoons die ondertussen aan de Leidse universiteit studeerde deed navraag voor me welke studierichting ik zou moeten kiezen. Helaas, na enige tijd kon hij me berichten dat hij niets had kunnen vinden. De richting die ik zocht bleek niet te bestaan. Gelukkig kwam ik ondertussen de mogelijkheid op het spoor om een jaar lang een cursus te volgen in Den Haag. Deze werd op maandagmiddag gegeven door een jonge ontwikkelingspsychologe Mevrouw drs. Ingrid van Haaren die het bureau van Dr. Kuipers in den Haag had overgenomen. Men werd daar opgeleid tot remedial teacher van dyslectische kinderen. Het leek me wel wat en dus meldde ik me aan.

Aan de cursus namen nog elf andere dames deel. We zaten wat ongemakkelijk in een te kleine ruimte en maakten kennis met allerlei termen uit de psychologie in het algemeen en wat ideeën over dyslexie in het bijzonder. We werden vertrouwd gemaakt met de begrippen intelligentie quotiënt, discrepantie, Wechsler Intelligence Scale for Children (Wisc) en wat dies meer zij. We vernamen enkele ideeën uit de geschiedenis van de ontwikkelings- psychologie. Ook werden ons spelletjes aangeleerd om kinderen te helpen bij voorbeeld om beter te kijken: “Schau genau” heette één zo’n spel. Begonnen in september deden we in juni daaropvolgend examen. Het was niet eens zo’n gemakkelijk examen maar ik slaagde. Het getuigschrift is gedateerd 1 september 1983: ik ben daardoor een gediplomeerde remedial teacher, gespecialiseerd in het behandelen van dyslexie. Mijn getuigschrift vermeldt o.a. “dat in de cursus zowel aandacht besteed is aan theorie (verklaringsmodellen, functieontwikkeling, taal- en cognitieve ontwikkeling, leertheorieën) als aan de praktijk, waarbij naast orthodidactiek ook meer psychologische zaken aan de orde zijn gekomen (o.a. met betrekking tot emotionele problemen en gezins- en schoolfactoren)”. Zoals al eerder vermeld, op de laatste lesmiddag vertelde een neuroloog-in-opleiding ons heel summier iets over bouw en functie van een hersencel. Daar had ik op gewacht!

Ik was ondertussen tot de overtuiging gekomen dat een leerprobleem heus een onbegrepen lichamelijk probleem is en dat alleen inzicht in lichamelijke

processen me mogelijkwijs op ideeën zou kunnen brengen waar en waarom bij een kind-in-problemen een “lek” zit. Ik dacht: “Je kunt alles wel afdoen met de mededeling dat het kind verminderd begaafd is, of dyslectisch, of autistisch of weet ik wat nog meer. Maar de vraag die gesteld moet worden is deze: Wat betekent dat voor het lichamelijke functioneren van zo’n kind?”

Ik wilde dus gaan studeren om het antwoord op die vraag te vinden, maar wat, waar en hoe? In elk geval hoopte ik uit de te verwerven kennis niet alleen te gaan begrijpen waar een disfunctie ontstaat, maar ook *conclusies te kunnen gaan trekken* waarom een bepaalde beweging wel helpt of waarom niet.

Zoals ik al eerder vermeldde kocht ik het boek “The Brain”, een uitgave van Scientific American, het brein. Het was samengesteld door verschillende wetenschappers van naam. Het eerste hoofdstuk was gewijd aan de bouw en functie van een zenuwcel en aan de prikkeloverdracht. Het tweede aan ionenkanalen en celmembranen. Ik had daar nog nooit eerder over gelezen maar ik voelde onmiddellijk: Hier moet ik zijn, hier kom ik verder mee. Een heel hoofdstuk was gewijd aan myeline, de vettige omhulling van zenuwweefsel. In nog weer andere hoofdstukken kwamen nog weer heel andere zaken aan de orde, zoals de groei en de doorbloeding van het brein. Een van de interessantste stukken ging over *de verwerking van visuele informatie*. Het was geschreven door David H. Hubel en Torsten N. Wiesel. Ook was er een gedeelte gewijd aan *het sturen van bewegingen door het brein*, geschreven door Edward V. Evarts. Ik las en herlas The Brain in de hoop dat ik een heel bepaald woord zou tegenkomen bij zowel het zien als bij het bewegen. Ik had immers de eigen ervaring dat mijn visus, mijn kijkvermogen, op raadselachtige wijze zo enorm was verbeterd door bewegen. *En ja, dat woord kwam ik inderdaad tegen bij de beide onderwerpen. Het sloeg bij mij in als een bom: acetylcholine, afgekort ACh.*

Ik vertelde al eerder dat mijn eigen visus, het zien, na twaalf slechte kijkjaren opzienbarend was verbeterd. Ik vermoedde al enige tijd dat dat kwam door de bewegingen die ik dagelijks met mijn leerlingetjes uitvoerde, maar door welke dan? Omdat ik in The Brain las dat ACh zowel aan de orde kwam bij het zien als bij het bewegen voelde ik de behoefte om daar alles van aan de weet te komen. De zoektocht ging dus verder!

Ondertussen waren er nog al wat kinderen behandeld geworden, het ene met meer resultaat dan het andere, maar over het algemeen knapte elk kind wel op. Zo was er een jongen van negen jaar die absoluut niet kon rekenen. Hij zou zwakbegaafd zijn. Maar toen de jongen mij een keer uitlegde hoe het differentieel onder de nieuwe tractor van zijn vader werkt begreep ik, dat hij helemaal niet zwak begaafd kòn zijn! Hier kom ik nog op terug. Het is het verhaal van Thijs.

Een ander voorbeeld. Een zesjarig jochie kwam bedeesd binnen. Hij was er vast van overtuigd geraakt, dat hij maar een dom jongetje was. Maar toen ik hem terug liet tellen van tien naar nul, stopte hij niet bij de nul, nee. Hij ging verder: min één, min twee! Dit bewijs van zeer krachtig origineel denkvermogen bracht mij tot deze overtuiging: het bestaat eenvoudig niet dat dit een dom jongetje is. Hij was het ook niet.

De 11de juli 1982 was weer een gedenkwaardige dag. Mij kwam toen een zevenjarig hyperactief jongetje onder ogen, een pleegkind. Het ventje had van het onderwijs in de eerste klas – nu groep 3 – werkelijk niets onthouden. Wel wist hij na elke schooldag haarfijn te vertellen wat er op straat zoal gebeurd was, waar er een pand gebouwd of verbouwd werd en dergelijke zaken meer. Toch werd ook dit kind na een psychologische test zwakbegaafd gevonden. Het advies luidde dan ook: Hij moet naar een school voor Moeilijk Lerende Kinderen, het MLK, nu ondergebracht in Scholen voor Speciaal Basis Onderwijs. Maar zijn pleegouders zagen dat heel anders, hij leek namelijk helemaal niet dom, wel was hij op school buitengewoon ongeconcentreerd en, nog maals, heel druk. Er stak geen grein rust in hem. Ze lieten hem op de basisschool maar gingen wel gingen BSM oefenen. Zijn pleegmoeder raakte gaandeweg heel enthousiast over de behandelwijze, want het kind werd een beetje rustiger. Het is het verhaal van Henkie.

Er waren meer moeders enthousiast geworden. Daaronder de moeder van een betrekkelijk dove jongen met hoorapparaten die een school voor dove kinderen met verminderde intelligentie bezocht. Elk jaar opnieuw, wanneer hij de jaarlijkse audiologische (=gehoor) test onderging, bleek zijn gehoor weer verder verslechterd en werden zijn hoorapparaten opnieuw aangepast. Tot op die keer, nadat hij kort tevoren met mijn therapie was

begonnen. Opeens bleek bij de jaarlijkse controle dat zijn gehoor enorm verbeterd was!

Aan deze beide en nog enkele andere moeders heb ik gevraagd of zij “mijn” vak wilden leren. De therapie had nog geen naam, al veranderde dat na enige tijd.

De lessen werden door mij eens per maand op zaterdag gegeven, drie jaar lang. De lesstof schreef ikzelf. De teksten werden voor een deel ontleend aan allerlei wetenschappelijke boeken zoals uit “Medizinische Neurophysiologie” van Prof. Gerrit ten Bruggencate van de Münchener universiteit en uit “Neurologisch-topische Diagnostik” van Peter Duus, beide geweldige boeken die ik in de universiteitsboekhandel in Bochum gevonden had. Ook kon ik aan mijn “studenten” inzichten kwijt, die ik door mijn eigen studie en praktisch werken met kinderen verkregen had. De lessen gingen over zien en horen, over geheugen en leren, maar ook over hoe een geboorte kan bijdragen aan het ontstaan van een leerprobleem en niet te vergeten over hoe iets in de zwangerschap bij kan dragen aan het ontstaan van een leer- en/of gedragsprobleem (met dank aan Professor J.M. Koolhaas uit Groningen die later weer genoemd zal worden). En natuurlijk ging het over allerlei aspecten van het bewegen. Na drie jaar hard studeren zijn een aantal van deze vrouwen zelf met een praktijk begonnen. *Er kwam ruimte voor een nieuwe groep studenten.* Driemaal heb ik zo een groepje enthousiaste mensen thuis opgeleid. Niet iedereen begon aan een praktijk. Het is wel dankbaar werk, maar ook moeilijk en heel inspannend. Daarbij komt het onbegrip en de onwil vanuit de reguliere wereld. Daar moet een mens tegen kunnen en niet iedereen kan dat. Er waren overigens ook mensen die om andere redenen dan het hierboven genoemde niet een praktijk startten. Maar ieder die wèl begon en wist door te zetten kreeg dezelfde ervaring als ik: goede resultaten, dankbare ouders, blijde kinderen!

Het aantal goed geholpen kinderen nam toe. Daarom vroeg ik om een onderhoud aan het Ministerie van Onderwijs. Zo heette het toen nog. Het gesprek met een Inspecteur Basis Onderwijs vond plaats. Ik had een flink aantal dossiers meegenomen van kinderen die, als resultaat van het BSMmen, ofwel het speciale onderwijs hadden mogen verlaten, ofwel er ondanks het gegeven advies, nooit meer naartoe hoefden. Het Ministerie

heeft er toen helaas helemaal niets mee gedaan.

Zo ging het vaker. Hoewel mijn aanpak toen al een goede wetenschappelijke basis had, werd het mij in die dagen niet gegund daar uitleg over te geven. Pas op 8 december 1995 mocht ik voor ongeveer 250 aanwezigen een voordracht houden over mijn werk op een Boerhaave studiedag van de Leidse Universiteit. De dag was speciaal gewijd aan Dyslexie. De ondertitel van het programma luidde: “Foutloos spellen alleen weggelegd voor gestoorden?” Dyslexie begon al een hot item te worden en de titel geeft al weer, hoe groot de verlegenheid onder de deskundigen is!! Er waren nog acht andere sprekers die dag, alle mensen van naam. Onder hen was dr. J.B.K. Lanser van de vakgroep Neuropsychologie van de Rijksuniversiteit Leiden en Prof. Dr. G.A.M. Kempen van de vakgroep Functieleer en Theoretische Psychologie ook uit Leiden. Op die dag heb ik mijn ideeën over acetylcholine uitgelegd.

Hoewel de dagvoorzitter van het forum, Professor G. Ruysenaar nog niet overtuigd was van de wetenschappelijke onderbouwing van mijn aanpak, ging ik stug door om de kinderen die bij me kwamen te behandelen, ook de dyslectische. Ik deed dat steeds weer volgens de door mij beproefde methode, het activeren via *gerichte* sensorische input. De kennis daarover verwierf ik me vooral uit: “The Human Central Nervous System” van Nieuwenhuys, Voogd en van Huizen. Niet alleen de tekst is uitermate verrijkend, vooral de schema’s geven uitstekend inzicht hoe de prikkels in het centrale zenuwstelsel verlopen. Een geweldig boek!

Hulp aan mijn ronde tafel

In het jaar 1977 ben ik gestart met het begeleiden van twee kinderen met leerproblemen. Mijn aanpak werkte zo goed dat ik een studie ondernam om te gaan begrijpen wat ik deed: Hoe komt het dat bewegen inderdaad de hersenhuishouding veranderen kan? Ook vroeg ik me af of bepaalde bewegingen die verandering ook negatief kunnen beïnvloeden? Ik moest om antwoorden te vinden eerst de anatomie en de physiologie van het menselijk lichaam grondig bestuderen. Ik moest eerst gaan begrijpen hoe het brein van een kind normalerwijze tot ontwikkeling komt. Vervolgens moest ik zien te achterhalen waardoor er iets zo fout gaat, dat er een bepaald ontwikkelings-, leer- en/of gedragsprobleem kan ontstaan. Mijn gedachte was: "Alleen als ik kan ontdekken wáár het in een kinderlichaam niet goed gaat, kan ik proberen daar gericht iets aan te doen".

Al studerend kwam ik inderdaad op gedachten die kennelijk nog niet eerder gedacht waren. Het was voor mij een heel belangrijk moment toen ik gaandeweg ontdekte dat het stimuleren van de motoriek alleen onder bepaalde voorwaarden bij kan dragen tot de ontwikkeling van het brein. Niet elke motorische oefening bleek effectief.

Het verworven inzicht in deze materie maakte dat er voor mij ruimte kwam voor een grondige opleiding. Door les te gaan geven in de door mij ontwikkelde ideeën zouden er meer therapeuten mee kunnen gaan werken, zo dacht ik. Dat gebeurde en inderdaad, ook zij doen dezelfde verrassende ervaring op: met een heel gericht, heel persoonlijk en regelmatig uitgevoerd bewegingsprogramma kunnen geweldige resultaten bereikt worden. Ook in België, Duitsland en Frankrijk, zelfs in Canada en de Verenigde Staten zijn nu therapeuten aan het begeleiden met BSM deJong®.

Jarenlang heb ik zo kinderen in behandeling mogen nemen, zittend aan mijn grote ronde tafel in Dreischor. Na ruim dertig jaar is voor mij de tijd gekomen om in een goed leesbaar boek enige uitleg te geven over het werk dat de naam Brain Stimulating Method de Jong® meekreeg en welke problemen wij ermee kunnen behandelen..

J.J.E. de Jong-Koutstaal

**Wilt u de papieren versie van dit boek bestellen?
Ga dan naar: www.jouwboek.nl/webshop**